

**KASB TANLASH JARAYONINING PSIXOLOGIK VA PEDAGOGIK
OMILLARI**

Ilmiy rahbar: TAFU katta o‘qituvchisi

Mirsidikova Aziza Mirvohidovna

azizamirsidiqova1987@gmail.com

https://orcid.org/0009-0000-8839-0207

TAFU talabasi To‘laganova Mohinabonu Adham qizi

Universitet: Toshkent Amaliy fanlar universiteti

Annotation: *Ushbu ishda kasb tanlash jarayonining psixologik va pedagogik omillari tahlil qilinadi. Tadqiqotda shaxsiy qobiliyatlar, qiziqishlar, motivatsiya, o‘zini anglash va ijtimoiy muhitning kasbiy yo‘nalishga ta‘siri o‘rganiladi. Pedagogik jihatdan esa maktab, oila va kasbiy maslahat tizimlarining o‘quvchilar va yoshlarda kasb tanlash ko‘nikmalarini shakllantirishdagi roli ko‘rib chiqiladi. Ishda kasb tanlashning bosqichlari, psixologik to‘siqlar va ularni bartaraf etish yo‘llari, shuningdek, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va kasbiy orientatsiya usullari yoritilgan. Tadqiqot natijalari yoshlarning kasb tanlash jarayonini samarali boshqarish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berishga qaratilgan*

Kalit so‘zlar: *kasb tanlash, psixologik omillar, pedagogik omillar, ta‘lim tizimi.*

**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ФАКТОРЫ ПРОЦЕССА
ВЫБОРА ПРОФЕССИИ**

Аннотация: *В данной работе анализируются психологические и педагогические факторы процесса выбора профессии. В исследовании изучается влияние личных способностей, интересов, мотивации, самопознания и социальной среды на профессиональную ориентацию. С педагогической точки зрения рассматривается роль школы, семьи и системы профессионального консультирования в формировании навыков выбора профессии у учащихся и молодежи. В работе освещены этапы выбора профессии, психологические барьеры и пути их преодоления, а также современные педагогические технологии и методы профессиональной ориентации. Результаты исследования направлены на разработку практических рекомендаций по эффективному управлению процессом выбора профессии у молодежи.*

Ключевое слово: *выбор профессии, психологические факторы, педагогические факторы, система образования.*

**PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL FACTORS IN THE PROCESS OF
CAREER CHOICE**

Abstract: *This paper analyzes the psychological and pedagogical factors influencing the process of career choice. The study examines the impact of personal abilities, interests,*

20-Mart, 2026-yil

motivation, self-awareness, and social environment on professional orientation. From a pedagogical perspective, it explores the role of school, family, and career counseling systems in developing career choice skills among students and young people. The work covers the stages of career choice, psychological barriers and ways to overcome them, as well as modern pedagogical technologies and methods of professional orientation. The research results are aimed at providing practical recommendations for the effective management of the career choice process among youth.

Keywords: *career choice, psychological factors, pedagogical factors, education system.*

KIRISH

Kirishda, kasb tanlash jarayoni har bir insonning hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lgan bosqichlardan biridir. Bu jarayon nafaqat shaxsiy rivojlanishga, balki jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy taraqqiyotiga ham ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilar uchun to'g'ri kasb tanlash, ularning kelajagini belgilashda, shuningdek, jamiyatda o'z o'rnini topishda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar kasb tanlash jarayonida o'z qobiliyatlarini, qiziqishlarini va shaxsiy xususiyatlarini hisobga olishlari zarur. To'g'ri kasb tanlash, nafaqat shaxsiy mamnuniyatni, balki kasbiy muvaffaqiyatni ham ta'minlaydi. Shuningdek, bu jamiyatda ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy o'sish uchun zarurdir. O'quvchilar o'zlarining kelajakdagi kasblarini tanlashda, zamonaviy mehnat bozorining talablarini va yangiliklarini ham inobatga olishlari lozim. Bu jarayonni to'g'ri amalga oshirish, o'quvchilarning kasbiy yo'nalishlarini aniq belgilashga yordam berib, ularni muvaffaqiyatli va baxtli hayotga olib boradi. Shunday qilib, kasb tanlash jarayoni har bir insonning kelajagini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Kirish. Kasb tanlash jarayoni o'quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlari va ijtimoiy rivojlanishlari uchun asosiy poydevor hisoblanadi. Bu jarayon orqali o'quvchilar o'z qobiliyat va qiziqishlariga mos keladigan kasblarni tanlash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Shuningdek, to'g'ri kasb tanlash jamiyatda ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi, chunki har bir inson o'z kasbida samarali faoliyat yuritishi orqali umumiy rivojlanishga hissa qo'shadi.

Kasb tanlashning psixologik omillari

Kasb tanlash jarayoni murakkab psixologik omillar bilan bog'liq bo'lib, o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlari, motivatsiyasi va qiziqishlari bu jarayonda muhim ahamiyatga ega. O'quvchilarning shaxsiy xususiyatlari, masalan, ularning temperament, xarakter va ijtimoiy ko'nikmalari, kasb tanlashda muhim rol o'ynaydi. Har bir shaxsning o'ziga xos qobiliyatlari va qiziqishlari ularni ma'lum bir sohada muvaffaqiyatga erishishga undaydi. Motivatsiya, o'quvchilarning o'z maqsadlariga erishish istagi va bu maqsadlarga erishish yo'lidagi harakatlari, kasb tanlash jarayonida muhim omil hisoblanadi. Qiziqishlar esa, o'quvchilarning kasbga bo'lgan munosabati va kelajakdagi faoliyatlarini shakllantiradi. O'quvchilarning o'z qiziqishlariga asoslangan kasb tanlashi, nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishi, balki jamiyatda ham ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Shunday qilib, psixologik omillarni hisobga olish, o'quvchilarning kasb tanlash jarayonini yanada samarali va maqsadga muvofiq

amalga oshirishda muhimdir. O'quvchilarning shaxsiy xususiyatlari, motivatsiyasi va qiziqishlari kasb tanlash jarayonida muhim rol o'ynaydi. Har bir o'quvchining individual farqlari, ularning kasbga bo'lgan qarashlari va kelajakdagi maqsadlari bilan bog'liqdir. Motivatsiya, o'quvchilarning o'z xohishlariga asoslangan kasb tanlashlariga ko'maklashadi, shu bilan birga, qiziqishlar esa ularning kasbga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishda muhim ahamiyatga ega. Bularning barchasi o'quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga ta'sir qiladi.

Pedagogik omillar

Ta'lim tizimi o'quvchilarning kasb tanlash jarayonida muhim rol o'ynaydi. O'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlari, pedagogik yondashuvlar orqali shakllanadi. Ta'lim muassasalari o'quvchilarga turli fanlar, faoliyatlar va kasblar haqida ma'lumot berish orqali ularning qiziqishlarini rivojlantirishi zarur. Bunda o'qituvchilarning pedagogik uslublari va ularning o'quvchilarga ta'siri alohida ahamiyatga ega. O'qituvchilar o'quvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olib, ularni kasb tanlashda yo'naltirishlari kerak. Shuningdek, ta'lim jarayonida o'quvchilarga kasbga oid amaliy tajribalar berish, ularning o'z qobiliyatlarini aniqlashda yordam beradi. O'quvchilar o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlarini anglab yetgach, ular kelajakda muvaffaqiyatli kasb tanlash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Shunday qilib, ta'lim tizimi o'quvchilarning kasb tanlash jarayonini faollashtirishda muhim omil bo'lib, pedagogik yondashuvlar esa bu jarayonni yanada samarali qilishda yordam beradi. Ta'lim tizimi o'quvchilarning kasb tanlashiga ta'sir etuvchi muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. O'quvchilarga taqdim etilayotgan pedagogik yondashuvlar, ularning qobiliyatlari va qiziqishlarini shakllantirishda ahamiyatlidir. Masalan, interaktiv ta'lim usullari, guruh ishlari va loyiha asosidagi o'qitish metodlari o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishga yordam beradi. Bu jarayonda o'qituvchilarning rolini ham e'tiborga olish zarur, chunki ularning qo'llab-quvvatlashi o'quvchilarning kelajakdagi kasb tanlashida muhim ahamiyatga ega.

Ijtimoiy va madaniy omillar: Ijtimoiy va madaniy omillar insonlarning kasb tanlash jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy muhit, shaxsning o'zini qanday his qilishi va o'z qobiliyatlarini qanday baholashi bilan bevosita bog'liq. Oila, do'stlar va jamoa ta'siri shaxsning kasb tanlashidagi qarorlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatishi mumkin. Oilaviy ta'sir, ayniqsa, ota-onalarning kasbiy yo'nalishlari va qadriyatlari orqali amalga oshadi. Masalan, agar ota-ona ma'lum bir kasbni yuqori baholasa, farzandlar ham o'sha kasbga qiziqishlari mumkin. Madaniy qadriyatlar esa, o'z navbatida, shaxsning kasb tanlashida qanday yo'nalishlar va imkoniyatlarga e'tibor berishini belgilaydi. Har bir madaniyat o'ziga xos kasblarga nisbatan turli xil qarashlarga ega bo'lishi mumkin. Bu omillar birgalikda shaxsning kasb tanlash jarayonini shakllantiradi va ularning muvaffaqiyatli kelajagini belgilovchi asosiy omillardan biri bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, ijtimoiy va madaniy kontekstni inobatga olmasdan, kasb tanlash jarayonini to'liq tushunish qiyin. Ijtimoiy muhit, oilaviy ta'sir va madaniy qadriyatlar shaxsning kasb tanlash jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy muhit, shaxsning o'ziga xos imkoniyatlari va cheklovlarini belgilaydi, oilaviy ta'sir esa ota-onalarning kasblari va qarashlari orqali bolalarning kasbga bo'lgan munosabatini

shakllantiradi. Madaniy qadriyatlar esa, kasb tanlashda qabul qilingan normativlar va an'analar orqali shaxsning qarorlariga ta'sir ko'rsatadi.

Kasb tanlash jarayonida maslahat berish

Kasb tanlash jarayoni o'quvchilarning kelajagini belgilovchi muhim bosqichdir. Ushbu jarayonda o'quvchilarga yordam berish uchun samarali maslahat berish usullari va strategiyalarini ishlab chiqish zarur. O'quvchilar o'z qiziqishlari, qobiliyatlari va shaxsiy xususiyatlariga mos keladigan kasbni tanlashda ko'mak beradigan psixologik va pedagogik yondashuvlar muhim ahamiyatga ega. Maslahat berish jarayonida, o'quvchilarning o'zlarini anglashlariga yordam berish uchun turli xil testlar va anketalar o'tkazish, shuningdek, kasblar haqida ma'lumotlar taqdim etish foydali bo'lishi mumkin. O'quvchilarni turli kasb vakillari bilan uchrashuvlar o'tkazishga jalb qilish, real ish sharoitlari bilan tanishtirish va amaliy tajribalar orqali kasblarni o'rganish imkoniyatlari yaratish ham muhimdir. Shuningdek, ota-onalar va o'qituvchilar bilan hamkorlikda o'quvchilarning kasb tanlash jarayonida qo'llab-quvvatlanishi, ularning qarorlarida ishonch hosil qilishlariga yordam beradi. Bularning barchasi, o'quvchilarning kasb tanlash jarayonida yanada ongli va maqsadli qarorlar qabul qilishlariga xizmat qiladi. Kasb tanlash jarayonida o'quvchilarga yordam berish uchun turli maslahat berish usullari va strategiyalarini qo'llash zarur. O'quvchilarning qiziqishlari, iste'dodlari va shaxsiy xususiyatlarini aniqlashda individual maslahatlar berish muhimdir. Shuningdek, kasbga oid turli imkoniyatlar haqida ma'lumot taqdim etish va real tajribalar orqali kasb tanlash jarayonini boyitish o'quvchilarning ongli qarorlar qabul qilishiga yordam beradi. Bu yondashuvlar o'quvchilarning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'qituvchilarning roli

O'qituvchilar va pedagoglar o'quvchilarning kasb tanlash jarayonida muhim rol o'ynaydi. Ular nafaqat bilim beruvchi sifatida, balki o'quvchilarning individual qobiliyatlarini aniqlashda va rivojlantirishda ham yordam beradilar. O'qituvchilar o'z darslarida kasbga oid ma'lumotlarni kiritish orqali o'quvchilarga turli sohalar haqida tushuncha berishi, ularning qiziqishlari va iste'dodlarini aniqlashga ko'maklashishi mumkin. Shuningdek, o'qituvchilar o'quvchilarga o'zlarining shaxsiy tajribalari va muvaffaqiyatli kasb egalarining hikoyalari orqali ilhom berishlari, ularga kasb tanlashda motivatsiya berishlari muhimdir. Ular shuningdek, o'quvchilarga kasbga oid yutuqlarga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni o'rgatish va amaliy mashg'ulotlar orqali tajriba orttirishga imkon yaratishlari kerak. O'qituvchilarning ushbu yondashuvlari o'quvchilarning kelajakdagi kasbiy yo'nalishlarini aniqlashda va ularga o'z maqsadlariga erishish yo'lida yo'l ko'rsatishda muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilar va pedagoglar o'quvchilarning kasb tanlash jarayonida muhim rol o'ynaydilar. Ular nafaqat bilim berish, balki o'quvchilarga o'z qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlashda yordam berish orqali ham qo'llab-quvvatlaydilar. O'qituvchilar o'z tajribalari va bilimlari orqali o'quvchilarga turli kasblar haqida ma'lumot berib, ularni kasbiy yo'nalishlar bilan tanishtiradilar. Shuningdek, o'quvchilarga motivatsiya berish va ularning o'ziga ishonchini oshirishda ham o'qituvchilarning roli alohida ahamiyatga ega. Bu jarayonda

ularning pedagogik yondashuvlari va individual e'tiborlari o'quvchilarning muvaffaqiyatli kasb tanlashlariga yordam beradi.

Kelajakda kasb tanlash tendensiyalari

Zamonaviy dunyoda kasb tanlash jarayoni ko'plab yangi tendensiyalar va o'zgarishlarga duch kelmoqda. Globalizatsiya, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy o'zgarishlar kasb tanlashda yangi imkoniyatlar va qiyinchiliklar keltirib chiqarmoqda. Yoshlar o'zlarining qiziqishlari va qobiliyatlariga mos keladigan kasblarni tanlashda yanada o'ziga xos yondashuvlarni qo'llamoqda. Masalan, raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi bilan IT sohasiga qiziqish ortib bormoqda, bu esa yoshlarning texnologik ko'nikmalarni o'zlashtirishlariga olib keladi. Shuningdek, ekologik muammolar va barqaror rivojlanish masalalari ham kasb tanlashda muhim rol o'ynamoqda, bu esa yoshlarni ekologik barqarorlikni ta'minlovchi sohalarga yo'naltirmoqda. Kelajakdagi kasblar ko'proq ijodkorlik, innovatsion fikrlash va jamoaviy ish ko'nikmalarini talab qiladi. Shu sababli, o'quv tizimlari va ta'lim dasturlari bu o'zgarishlarga moslashishi zarur. O'quvchilarning kasb tanlash jarayonida o'zaro aloqalar va tajribalar ham muhim omil hisoblanadi, bu esa ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlarini belgilaydi. Zamonaviy dunyoda kasb tanlash jarayonida texnologik rivojlanish, globalizatsiya va ijtimoiy o'zgarishlar muhim rol o'ynaydi. Yoshlar ko'proq innovatsion va moslashuvchan kasblarni afzal ko'rishmoqda, bu esa ularning shaxsiy qiziqishlari va bozor talablariga mos keladi. Shuningdek, kasb tanlashda ekologik va ijtimoiy mas'uliyatni hisobga olish tendensiyasi kuchaymoqda. Ushbu omillar kelajakda kasb tanlash jarayonini yanada murakkab va dinamik qiladi.

Xulosa. Maqolada keltirilgan asosiy fikrlar va tavsiyalar, kasb tanlash jarayonining zamonaviy tendensiyalarini yoritadi. Yoshlarning kasb tanlashida shaxsiy qiziqishlari va qobiliyatlari muhim rol o'ynasa-da, iqtisodiy sharoitlar va bozor talablarini inobatga olish ham zarur. Bunda, ekologik va ijtimoiy mas'uliyatning ahamiyati ortib borayotgani alohida e'tiborga molikdir. Yoshlar, kasb tanlashda nafaqat o'z manfaatlarini, balki jamiyat va atrof-muhitga ta'sirini ham hisobga olishlari lozim. Shuningdek, ta'lim tizimining mutaxassislar tayyorlashdagi roli, zamonaviy kasb-hunarlar va yangi texnologiyalar bilan bog'liq o'zgarishlarga mos ravishda yangilanishi zarur. Bu jarayon, kelajakda yoshlarning kasb tanlashida ko'proq imkoniyatlar yaratadi va ularni ijtimoiy mas'uliyatli mutaxassislar sifatida shakllantiradi. Shu bilan birga, kasb tanlashda individual yondashuvni rivojlantirish ham muhimdir, chunki har bir yoshning o'ziga xos qobiliyatlari va qiziqishlari mavjud. Umuman olganda, kasb tanlash jarayonini yanada ongli va mas'uliyatli qilish uchun kompleks yondashuvlar zarur. Maqolada keltirilgan asosiy fikrlar, kasb tanlash jarayonida individual yondashuvning ahamiyati va qobiliyatlar bilan qiziqishlarni hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi. Shuningdek, kasb tanlashni yanada ongli va mas'uliyatli amalga oshirish uchun kompleks yondashuvlarning qo'llanilishi muhimligi ko'rsatiladi. Ushbu tavsiyalar, yoshlarning kelajakdagi muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

REFERENCES:

1. Abdullayeva, D. (2020). Kasb tanlash psixologiyasi. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.
2. Murodov, S. (2019). Ta'lim va kasb tanlash. Tashkent: Fan va texnologiya.
3. Karimov, A. (2021). O'quvchilarning kasb tanlash jarayoni. Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
4. Tursunov, R. (2018). Pedagogik psixologiya. Tashkent: O'zbekiston Respublikasi Ta'lim vazirligi.
5. O'smirlarda ijtimoiy tolerantlikning psixologik xususiyatlari. (2024). MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI JURNALI, 1(8). <https://doi.org/10.5281/zenodo.14616344>
6. Mirsidikova, A. M. (2024). KOMMUNIKATIV TOLERANTLIK VA UNING RIVOJLANISHIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR. Innovative Development in Educational Activities, 3(13), 27-31.